

A photograph of a woman with blonde hair, wearing a blue and white striped dress, smiling and talking to a man whose back is to the camera. They are in a gallery with several framed paintings on the wall. The man is wearing a blue suit jacket. The woman is gesturing with her hand as she speaks.

In gesprek met minister Bussemaker

De afgelopen vier jaar is er veel gebeurd in de erfgoedsector. In een interview met de verantwoordelijk minister blikken we terug en kijken we vooruit.

Persbijeenkomst Marten & Oopjen.
(foto: Inge van Mill)

Tekst Mauro Smit

Het gaat goed met het culturele erfgoed in Nederland!

“Ja, helemaal mee eens. Het gaat eigenlijk heel erg goed met cultureel erfgoed in Nederland. Dat zie je als je door Nederland reist voor vakantie of werk. We hebben fantastische musea die groeien en bloeien, met hoge bezoekersaantallen. Prachtige erfgoedinstellingen, monumenten en UNESCO werelderfgoederen. We hebben het redelijk, tot erg goed geborgd. De bescherming is goed, de betrokkenheid is goed: het leeft. Vooral dat laatste vind ik eigenlijk het allerbelangrijkste. Cultureel erfgoed wordt door hele brede lagen van de bevolking gedragen.”

Wat is er de afgelopen vier jaar bereikt? Waar bent u als minister trots op?

“We hebben heel veel bereikt, er zijn zowel kleine als grote stappen gezet. Als grote stap denk ik bijvoorbeeld aan de Erfgoedwet. Deze brengt alles bij elkaar en voorziet een structurele borging. Maar ook bij de kleinere onderdelen, die minder zichtbaar zijn hebben we veel kunnen bereiken. Mobiel erfgoed krijgt nu veel meer aandacht. Een ander hoogtepunt voor mij zijn de schilderijen van Rembrandt - Marten en Oopjen. Dit zijn objecten die mensen kennen. Andere mooie thema's zijn duurzaamheid en herbestemming. Qua duurzaamheid ontstaan ook mooie samenwerkingen. Zo ontvangt de Hermitage in Amsterdam ontzettend veel bezoekers waardoor er een warmteoverschot ontstond. Deze warmte gaat nu via buizen naar de nabij gelegen kassen van de Hortus Botanicus. Het zijn maar kleine voorbeelden, maar het gaat al lang niet meer alleen om het beschermen van gebouwen.

Josephkerk

De herbestemming van de Josephkerk in het Amsterdamse Bos en Lommer tot speelparadijs is prachtig. Deze kerk uit de wederopbouwperiode is in de jaren 90 van sloop gered door acties van buurtbewoners. Met deze nieuwe functie wordt de kerk weer van en voor de buurt.

Ik zie eigenlijk te veel om te zeggen wat het mooiste is wat we de afgelopen vier jaar bereikt hebben. Wat ik persoonlijk erg mooi

vind is het *Woudagemaal*. Hier komen voor mij cultuur, industrieel erfgoed, ambacht en techniek samen. Ik zie hierin terug wat ik ook met het MBO wil bereiken. Onze cultuur en het onderwijs met elkaar verbinden vind ik cruciaal. Ik wil studenten kunnen laten zien waar we vandaan komen en hen in contact brengen met het 'echte' ambacht. Tijdens mijn laatste bezoek met studenten konden zij met behulp van virtual-reality zien hoe de techniek werkte van het stoomgemaal. Die combinatie is voor mij persoonlijk zeer waardevol.”

Het cultureel erfgoed, waaronder gebouwde monumenten, heeft een groot maatschappelijk belang en kan niet zonder financiële ondersteuning van het Rijk. Na extra subsidies in de periode 2006 tot 2012 en een toename in 2015-2016 wordt vanaf 2017 een daling verwacht (schatting 3%).

Het cultureel erfgoed, waaronder gebouwde monumenten, kan niet zonder financiële ondersteuning van het Rijk. Bent u het eens met deze stelling?

“In algemene zin ben ik het er mee eens. Het erfgoed zal altijd financiële steun nodig hebben, maar de vraag is wel *hoeveel* en of het echt altijd *meer* moet worden. We hebben heel veel geïnvesteerd in monumenten, daarom staan de monumenten er ook heel goed voor in Nederland. Er is een inhaalslag gemaakt de afgelopen tien jaar, waardoor we het nu over de nieuwe uitdagingen kunnen hebben. Achterstallig onderhoud van monumenten staat niet meer bovenaan de lijst.

In algemene zin staan de Nederlandse monumenten er goed bij, maar we zijn er nog niet. We hebben altijd nieuwe uitdagingen. In Groningen bijvoorbeeld met de aardbevingen die monumenten beschadigen, het herbestemmen van religieus erfgoed, maar zeker ook de verduurzaming van monumenten.

Maar het is ook belangrijk dat we kijken naar wat mensen zelf kunnen bijdragen. Kijk bijvoorbeeld naar de grachtengordel in Amsterdam: die panden worden niet alleen bewoond, maar ook gebruikt als beleggingsobject. Daarvan zeg ik, voor wat, hoort wat. We moeten voorkomen dat eigenaren misbruik maken van financiële steun, we moeten van

elkaar iets kunnen terug verwachten. Als minister wil ik niet dat het staat te verkrotten, maar steun geven aan particuliere beleggingen voelt ook niet goed.

Het is een dynamische wereld waarin steun vanuit het rijk en initiatieven van burgers samen moeten komen. Financiële systemen moeten afgestemd worden om het behoud en de toekomst van het monument te garanderen.”

U bent dus niet bang voor achteruitgang van het monumentenbestand? Terug naar oude situatie met verval en verwaarlozing zoals in jaren '70-'80?

“De afgelopen jaren is er structureel meer geld beschikbaar. De door u genoemde daling van 3% is nu niet opeens een halvering. Omdat de achterstand de laatste jaren is ingelopen kan dit en ik ben niet bang dat dit enorme gevolgen zal hebben. We moeten mensen ook op hun eigen verantwoording wijzen en de middelen zo inzetten dat we er allemaal beter van worden. Initiatieven van burgers moet je beloven. Als een grote groep bewoners zich inzet voor behoud van molens dan moet je dat steunen, dat is cruciaal. In krimpgebieden is het bijvoorbeeld moeilijker om monumenten overeind te houden. Ook dat moet je steunen. Maar het is niet u vraagt, wij draaien.”

Voor het eerst in de historie heeft Nederland een integrale Erfgoedwet waarin musea en collecties, monumenten en archeologie worden beschermd. De 'oude' Monumentenwet is vervangen.

De regelgeving m.b.t. monumentenzorg is eenvoudiger en beter geworden met de nieuwe, integrale Erfgoedwet?

“Ja! Alle individuele wetten die samen de Erfgoedwet vormen waren ontzettend complex. Het is nu ook voor bewoners makkelijker om met de regelgeving om te gaan en subsidies aan te vragen. De onderlinge afstemming van de wetten en intensieve samenwerking met Infrastructuur & Milieu zijn van groot belang geweest. De wet is nu veel meer van deze tijd. Waar het in de 19e eeuw veel meer gericht was op behoud, ligt de focus nu op aanpassen, leefbaar houden en de koppeling maken met andere thema's. De strijd tegen sloop is minder relevant nu, grootschalige sloop zal nu niet zo snel meer gebeuren.”

In Groningen speelt de aardbevingen-problematiek, in krimpregio's is het moeilijker herbestemmen. Is de hervorming van het subsidiestelsel kansrijker als deze per gebied wordt ingericht, oftewel is een gebiedsgerichte aanpak beter?

“Dat is iets wat ik wil verkennen de komende tijd. Als je het gebiedsgericht doet dan kun je veel beter de verschillende onderdelen van het erfgoed aan elkaar verbinden. Maar misschien ook het erfgoed gebruiken om andere maatschappelijke thema's inzichtelijk te maken. In gebieden waar men bijvoorbeeld windmolens wil plaatsen wordt dit vaak als bedreigend ervaren. Mijn ervaring is dat cultureel erfgoed, en daarbij ook de creatieve industrie, helpt als katalysator. Door samen met bewoners en het bedrijfsleven na te denken over het gebied als geheel en samen te zoeken naar toegevoegde waarde vanuit identiteit. Zo kijk je met een andere blik naar nieuwe uitdagingen. Misschien kan je met molens en molenlijnen wel doen wat Daan Roosegaarde met de afsluitdijk doet?”

Nederland telt ongeveer 62.000 rijksmonumenten, instandhouding daarvan kost veel geld. Veel van de monumenten zijn in particuliere handen, die daarmee helpen het monumentenbestand kwalitatief op peil te houden. Deze worden hard getroffen door het afschaffen van de monumentenaftrek: waarom de wens om deze aftrek af te schaffen?

“Het was een ingewikkelde keuze die voortkwam uit een probleem op de begroting. Dit tekort moesten we eerlijk over beleidsterreinen verdelen, met uiteindelijk de minste pijn. Tegen de achtergrond dat we al een onderzoek hadden aangekondigd over de monumentenaftrek bleek dat dit besluit het meest verstandige zou zijn. De aftrek is in zijn huidige vorm niet helemaal eerlijk: deze is wel mogelijk voor woonhuizen, maar niet voor monumenten met een andere bestemming. En bezitters van een monument met een kleine beurs kunnen nauwelijks aftrekken, terwijl degenen met een hoog inkomen juist veel kunnen aftrekken. Terwijl ze feitelijk precies dezelfde kosten hebben. Ik wil graag doorpraten hierover en dit meenemen naar de herziening.”

Kort na bekendmaking van het plan om de monumentenaftrek af te schaffen gaf u in diverse interviews als argument dat er in uw ogen misbruik van de regeling werd gemaakt omdat mensen de regeling gebruikten voor het aftrekken van 'nieuwe keukens' of 'cv ketels'.

Waarom de kind met het badwater weggoaien – en niet de fiscale regeling zo inrichten dat alleen restauratieve ingrepen aftrekbaar zijn?

“Dit is theoretisch misschien wel mogelijk, maar dan is er een substantiële uitbreiding bij de belastingdienst nodig - dit is niet wenselijk. De aanpassing zou bovendien veel onnodige bureaucratie opleveren zonder dat je tot een meer integrale benadering van financiële ondersteuning komt. We kunnen het optuigen, maar dan heeft de monumentenaftrek nog steeds geen samenhang met andere subsidieregelingen en blijft de weg van twee sporen (fiscaliteit en subsidieregelingen) gehandhaafd. Terwijl het juist wenselijk is dat dit veel meer samenkomt en die afstemming beter gemaakt wordt. “

Uitgesteld tot 2018 dus?

“Het was niet de bedoeling om alleen iets af te schaffen. De intentie was om een stap richting die hervorming te maken. Dat wordt nu uitgesteld en daar zal een nieuw kabinet over gaan. De aanpassingen zijn nu uitgesteld

waardoor we meer tijd hebben om deze integrale benadering uit te werken. Ik zie ook dat dat beter is.”

Een aantal monumenteneigenaren ziet dat als een moeilijke balans: instandhoudingsplicht in de nieuwe Erfgoedwet versus de afschaffing monumentenaftrek, hoe kijkt u hier tegenaan?

“Toch vind ik dat een rare redenering, want de instandhoudingsplicht is niets anders dan dat je gewoon je huis onderhoudt zoals je dat ook doet als je geen status van monument hebt: als het dak lekt dan repareer je het. Buiten de monumentenaftrek zijn er ook tal van andere subsidies, denk bijvoorbeeld aan de laagrentende leningen van het Nationaal Restauratiefonds.”

Wat was het alternatief?

“Het alternatief dat ik er tegenover had gesteld was in mijn ogen supereenvoudig voor eigenaren – het was zeker niet zo dat je overal je bonnetjes van moest bewaren! Het ontwikkelen van een eenmalig plan is voldoende. Aan de hand daarvan is inzichtelijk te maken dat je, omdat het een monument betreft, altijd een percentage meerkosten hebt – precies deze meerkosten krijg je dan vergoed. De tegemoetkoming die je dan krijgt is dan gekoppeld aan de werkelijke kosten die je maakt. Nu is de aftrek gekoppeld aan je inkomen: de rijke buurman kan dus veel meer

Minister Jet Bussemaker neemt de virtuele tour Woudagemaal 360° in gebruik. Dit deed ze samen met leerlingen van Maritieme Academie Harlingen, ROC De Friese Poort en Zuyderzee Lyceum. (foto: Daniël den Hartog, Wetterskip Fryslan)

aftrekken dan zijn minder bedeelde buurman, terwijl ze dezelfde kosten hebben om het monument in stand te houden.”

Stelling: Het is denkbaar en maatschappelijk acceptabel dat het monumentenbestand slinkt, doordat eigenaren de onderhoudskosten niet meer kunnen betalen.

“Er moet altijd een goede onderhoudsregeling beschikbaar zijn, gebaseerd op doelmatig onderhoud en toegankelijk voor iedere monumenteigenaar – ook met een laag inkomen. Iedereen moet in een monument kunnen wonen. Als het aan mij ligt zijn de monumenteneigenaren met een laag inkomen en veel liefde voor hun monument, of dit nu een boerderij of boot is, juist in beeld tijdens de herzieningen. Deze herzieningen zijn nodig. Het is nu zo dat 170 miljoen per jaar, een derde deel van het budget structureel beleidsmatig op slot staat. Hier moet echt wat aan gebeuren om de regeling toekomstbestendig te maken.”

De instandhoudingssubsidie voor rijksmonumenten is een succesvol instrument om een structureel proces van instandhouding op gang te brengen. Dat blijkt uit een onderzoek dat is uitgevoerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Uit de analyse blijkt dat de middelen voor het Brim naar verwachting voldoende zijn om het grootste deel van de rijksmonumenten te subsidiëren in de periode tot 2018. Op basis van de prognose dreigt of dreigde een kleine groep grote (top)monumenten buiten de boot te vallen. Er is afgelopen jaar veel extra geld beschikbaar gekomen voor 20 topmonumenten. Dit was blijikbaar nodig voor de instandhouding.

Wordt de SIM regeling aangepast in de toekomst, zodat grote monumenten niet nogmaals buiten de boot vallen?

“Het SIM/Brim loopt ook mee in de hervormingsprogramma’s. We moeten zeker ook kijken naar de grote monumenten, maar na deze inhaalronde hebben we naar mijn verwachting niet veel grote topmonumenten meer die een onderhoudsachterstand hebben. We verwachten overigens ook dat deze grote monumenten zelf budget inbrengen. Daarnaast is er geschoven tussen SIM rood en

De molens van Kinderdijk, UNESCO Werelderfgoed.

groen, het systeem is ontzettend ingewikkeld, maar tegelijkertijd ook erg mooi en flexibel. We gaan dit jaar evalueren of de uitgangspunten van de SIM goed hebben gewerkt, of dat aanpassingen nodig zijn bijvoorbeeld door meer of minder aandacht voor grote monumenten te hebben.”

POM's krijgen voorrang bij het doen van (grote) subsidieaanvragen, in het verleden heeft u de wens uitgesproken om zo veel mogelijk POM's aan te wijzen. Veel (particuliere) monumenteneigenaren komen niet in aanmerking voor een POM status, ontstaat er zo geen kans op scheefgroei?

“Ja, dat is ingewikkeld. Je wil dat veel organisaties die POM status krijgen. Dat zorgt voor blijvende kwaliteit in het langdurig beheer van historische gebouwen. Van een particulier die eenmalig zijn monument restaureert, kun je niet eisen alle kennis in huis te hebben. Ik verwacht wel van de POM's dat ze andere organisaties gaan ondersteunen en de spil worden in de samenwerking tussen organisaties of particulieren.”

Naast rode monumenten zijn er nog tal van andere monumenten, van mobiel tot groen. Naar deze laatste categorie heeft de RCE onderzoek gedaan in de vorm van een inventarisatie en een kostenberekening. De uitkomst verwachten we eind februari.

Op dit moment is er 5 miljoen beschikbaar voor SIM groen, zal dat naar uw idee voldoende zijn?

“Dit weet ik helaas niet, ik wacht op de resultaten van het onderzoek. Wat ik wel weet is dat het systeem ruimte geeft om te bewegen tussen sectoren. Nu heb ik op verzoek van de kamer in het budget van 2017 van rood naar groen een verschuiving mogelijk gemaakt. Ik kan erop dit moment weinig over zeggen; ik wacht echt het onderzoek af.”

De verkiezingen komen er aan en de kans is groot dat er een nieuwe minister komt: zou u iets willen meegeven aan uw opvolger en/of de kiezers?

“Besef dat cultureel erfgoed een waanzinnig mooie portefeuille is, het gaat over wie we zijn en waar we vandaan komen, maar ook waar we naar toe gaan. Behoud wat goed is, maar creëer ook ruimte voor noodzakelijke verandering.

Erfgoed kan rekenen op brede steun in de kamer. Maar wat mij betreft moet erfgoed voor iedereen beschikbaar zijn. Iedereen moet kunnen genieten van erfgoed, ook als je een kleine portemonnee hebt. Deze ideeën zijn leidend geweest bij mijn beleid. Monumenten zijn er niet alleen voor de kasteelheren, maar ook voor de boer die met liefde zijn kleine monumentale boerderij in stand wil houden. Als sociaal democraat benadruk ik graag dat cultureel erfgoed van en voor iedereen is!”